

GRØNLAND

– fortidens og fremtidens frontlinje

Udforskningen af Grønland har altid været drevet af forskellige interesser og livsbetingelser. Og udforskningen fortsætter i dag i sporet af de traditioner og data, der blev skabt i kolonitiden og videreudviklet under Den Kolde Krig.

Grønland er igen blevet et geopolitisk brændpunkt. Ikke alene på grund af de accelererende klimændringer, der smelter indlandsisen i rekordfart, men også fordi stormagter som USA og Kina har fået fornyet interesse for Grønlands naturressourcer og strategiske beliggenhed.

Udforskningen af Grønlands indlandsis giver forskere unikke data om fortidens klima, som spiller en vigtig rolle for den klimapolitiske diskussion. Samtidig sætter globale magtkampe fokus på mulige mine-

projekter, infrastrukturinvesteringer og militære alliancer. Grønland er derfor ikke kun interessant for forskere og miljøforkæmpere, men også for politikere, diplomater og erhvervsfolk.

Men Grønland har aldrig været neutralt land. Gennem hele sin historie har øen været genstand for både videnskabelig udforskning, økonomisk udnyttelse og politisk rivalisering. Fra inuiternes tusindårige viden om landskabet og vikingernes landbrugseksperimenter til kolonitidens missionærer og polarforskere og videre til Den

Kolde Krigs "iskolde" strategier – udforskningen af Grønland har altid været formet af det, man kunne kalde erkendelsesinteresser: ønsket om at vide noget bestemt, for at opnå noget bestemt.

Fangst og landbrug før koloniseringen

Grønlands historie begynder længe før den første europæiske opdagelsesrejsende satte fod på øen. De første mennesker kom hertil for mere end 4.000 år siden – arktiske stenalderfolk eller palæo-inuit, der migrerede fra Nordamerika via det canadiske øhav. Inuit indvandrede til Grønland omkring år 1200. De havde en imponerende viden om Grønlands landskab, vejrforhold, havstrømme og dyreliv. Deres udforskning var drevet af fangstlivets livsnødvendigheder: Hvor kunne man finde sæler? Hvor brød isen op først? Hvor gik rensdyrene?

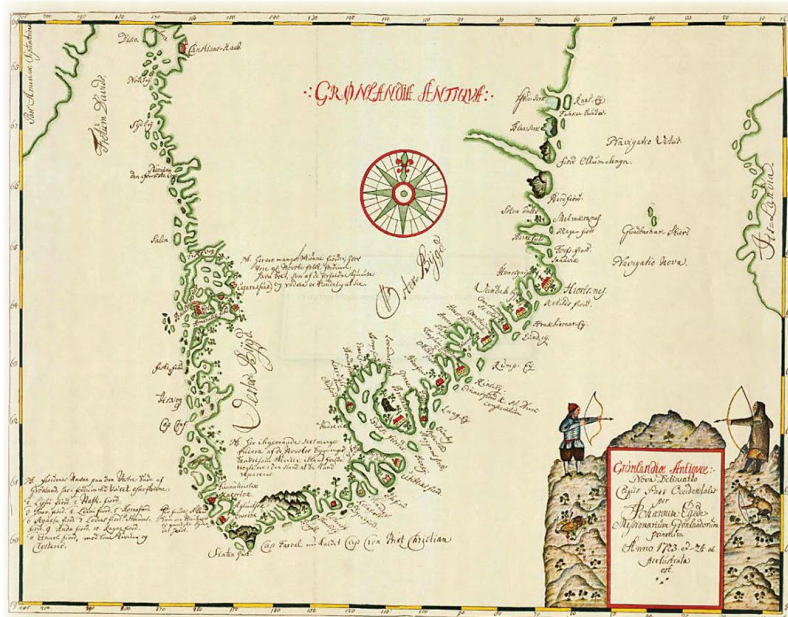
Omkring år 985 ankom nordboerne – vikinger fra Island og Norge – til Grønlands sydvestkyst under ledelse af Erik den Røde. Det var under den middelalderlige varmeperiode, som tillod dem at drive landbrug. Ifølge Erik den Rødes saga var det ham, der navngav landet "Grønland" for at tiltrække bosættere – og for nordboerne fremstod området da også grønt og frodigt sammenlignet med det mere barske Island.

Om forfatteren

Kristian Hvidtfelt Nielsen er lektor og leder af Center for Videnskabsstudier ved Aarhus Universitet. Hans forskningsinteresser er indenfor videnskabs-historie og videnskabs-kommunikation. khn@css.au.dk

Artiklen bygger på forfatterens foredrag *Udforskningen af Grønland før og nu* i Offentlige Foredrag i Naturvidenskab 11. marts 2025.

Hans Egedes kort over Sydgrønland fra år 1723.

Foto fra Danmark-Ekspeditionen til Grønlands nordøst-kyst 1906–1908.

Nordboernes erkendelsesinteresse var præget af landbrugssamfundet: at gøre Grønland beboeligt og frugtbar. De byggede gårde, dyrkede jorden og forsøgte at skabe den livsstil, som de kendte hjemmefra. I modsætning til inuit havde nordboerne mindre fokus på mobilitet og tilpasning, og i midten af 1400-tallet forsvandt de fra Grønland, sikkert fordi klimaet igen blev koldere og gjorde det meget svært at være bonde i Grønland. Måske lå de også i konflikt med inuit.

Uanset årsagen til nordboernes forsvinden vidner den tidlige historie om, at udforskningen af Grønland altid har været drevet af forskellige interesser og livsbetingelser.

Missioner, miner og modernitet i kolonitiden

Med Hans Egedes ankomst i 1721 begyndte en ny epoke i Grønlands udforskning. Den dansk-norske præst sejlede mod det, han kaldte "det gamle Grønland", i håb om at finde efterkommere af vikingerne – men mødte i stedet inuit. Egede grundlagde en kristen mission og dokumenterede landet og dets folk i bogen *Det gamle Grønlands nye Perustration* fra 1741. Her blandede han naturhistorie, etnografi og teologi i en tidstypisk kolonial interesse for både frelse og forretning.

Op gennem 1600- og 1700-tallet blev Grønland i stigende grad set som et handelsområde. Særligt hvalolie var en eftertragtet vare

i Europa, men der blev også indkøbt sælolie, fisk, skind og andre naturprodukter fra de grønlandske fangere.

Missionærer og naturforskere som den dansk-norske præst Otto Fabricius kombinerede teologi med videnskab. I sit store værk om Grønlands fauna, *Fauna Groenlandica* fra 1780, beskrev han 473 dyrearter, hvoraf 130 var nye for videnskaben.

Som mange andre koloniale aktører spillede Fabricius en dobbeltrolle som både åndelig vejleder og naturforsker. Hans indsats viser, at udforskningen af Grønland i denne periode voksede frem i skyggen af den koloniale administration og i mange tilfælde understøttede kolonialismen.

I løbet af 1800-tallet opstod interessen for Grønlands undergrund. Geologen Karl Giesecke blev i 1806 sendt til Grønland for at undersøge mineralforekomster, og han vendte tilbage med en stor kryolitsten fra Ivittuut i Arsukfjorden.

Andre videnskabsfolk opdagede i samme periode forekomster af grafit, bly og zink. Omkring midten af 1800-tallet blev de første miner etableret, og der har siden været minedrift og efterforskningsaktiviteter i Grønland.

Det var også i 1800-tallet, at Grønland fik sikkerhedspolitisk betydning

for USA. Ifølge Monroedoktrinen fra 1823 skulle både Nord- og Sydamerika holdes fri for europæisk indblanding, og Grønland – som del af det nordamerikanske kontinent – var derfor potentielt en amerikansk sikkerhedszone. Derfor blev det vigtigt for amerikanerne og andre at udforske Grønlands geografi yderligere, og især de nordlige områder, som endnu ikke var kortlagt.

I slutningen af 1800-tallet ledte amerikaneren Robert Peary flere ekspeditioner til det nordlige Grønland. Han nåede frem til, at den nordligste del af Grønland er adskilt fra resten af Grønland, og området blev opkaldt efter ham – Pearyland. Pearys opdagelse gav amerikanerne håb om at kunne gøre territorialkrav på Pearyland.

Danmark-ekspeditionen i 1906-08, ledet af polarforskeren Ludvig Mylius-Erichsen, havde til formål at undersøge og udfordre Pearys opdagelse. Det blev en skæbnesvanger ekspedition for Mylius-Erichsen og to andre ekspeditionsdeltagere, der omkom i forsøget på at kortlægge Pearyland.

Takket været efterfølgende ekspeditioner blev det efterhånden klart, at Pearyland er en del af Grønlands fastland. USA anerkendte Danmarks suverænitæt over Grønland i 1916, da Danmark solgte de dansk-vestindiske øer til USA.

Udforskningen af Grønland under Den Kolde Krig

Efter Anden Verdenskrig ændrede Grønlands rolle sig radikalt som følge af international afkolonisering og Den Kolde Krig. Øen gik fra at være kolonial periferi til at blive en integreret del af Danmark med status som dansk amt fra 1953. Samtidigt fik det fornyet sikkerhedspolitisk betydning, at Grønland ligger centralt placeret i Det Arktiske Hav midt mellem de to supermagter, USA og Sovjeunionen.

I 1946 tilbød USA at købe Grønland for 100 millioner dollars – et tilbud som den danske udenrigsminister

Gustav Rasmussen afslog med ordene: »Selv om vi skylder Amerika meget, føler jeg ikke, at vi skylder dem hele øen Grønland.«

Alligevel blev Grønland en del af NATO's strategiske forsvar. I 1951 indgik Danmark og USA en forsvars-aftale, og Thulebasen i Nordgrønland blev udbygget som led i USA's arktiske strategi, der gik ud på at etablere forsvarsværker i både Alaska og Grønland.

Med udgangspunkt i Thulebasen begyndte amerikanerne et stortstilet militært forskningsprojekt til udforskning af geofysiske forhold såsom is, sne, permafrost, terræn og atmosfæren. Aldrig er Grønlands geologiske og fysiske forhold blevet udforsket mere intensivt.

Under isen anlagde amerikanerne Camp Century – en militær forskningsstation drevet af atomkraft. Den var i drift fra 1959 til 1966. De amerikanske forskere undersøgte her muligheden for at konstruere et stort forsvarsværk med atommissiler under isen, det såkaldte Project Iceworm.

Ideen blev dog opgivet allerede i 1962. Amerikanerne indså, at det ville være svært at lave stabile konstruktioner i den mobile is, der langsomt flyder fra toppen af indlandsisen mod kysten. Det blev også tydeligt, at danskerne ikke brød sig om den omfattende militarisering af Nordgrønland.

I løbet af 1960'erne nedtrappede USA de militære forsknings- og udviklingsaktiviteter i Grønland. Erkendelsesinteressen bag udforskningen af Grønland skiftede gradvist fra militær strategi til en forståelse af Grønlands unikke natur og klima.

Fremtidens udforskning af Grønland

Grønland spiller i dag en nøgle-rolle i både klimavidenskab og international politik. Den smeltende indlandsis, stigende havniveauer og forandringer i havstrømme gør den videnskabelige udforskning af Grønland mere presserende end

Grønlands forskningsstrategi

Grønland har vedtaget en forskningsstrategi frem mod 2030. Strategien skal sikre, at forskning bidrager til samfundets udvikling og sker med respekt for grønlandsk sprog, kultur og natur. Der lægges vægt på emner som klima, sundhed, uddannelse, kultur og råstoffer. Forskningen skal komme borgerne til gavn og være med til at løse samfundets udfordringer. Derfor skal grønlandske institutioner og forskere spille en større rolle, og internationale samarbejder skal bygge på ligeværd og lokal forankring. Strategien peger også på, at forskning skal være med til at gøre Grønland mere synligt i verden – ikke mindst i klimadebatten. Kort sagt: forskningen i Grønland skal være relevant, retfærdig og grønlandsk forankret.

Grønlands Naturinstitut i Nuuk er en vigtig institution for forskning og rådgivning m.m.
Foto: Grønlands Naturinstitut, Lars O. Demant-Poort

nogensinde før.

Samtidig tiltrækker råstoffer som sjældne jordarter, zink og kobber stor interesse fra både vestlige og kine-

Aktuel forskning i Grønland med iskerneboring. Foto: Københavns Universitet, J. P. Steffensen.

siske aktører. Grønlands selvstyre arbejder aktivt på at omsætte denne opmærksomhed til økonomisk udvikling – men det sker i et landskab præget af udenlandske investeringer, miljøhensyn og uafklarede spørgsmål om suverænitet og ejerskab.

Udforskning af Grønland fortsætter i sporet af de traditioner og data, der blev skabt i kolonitiden og videreudviklet under Den Kolde Krig. Selvom militære og industrielle interesser stadig spiller en rolle, er det grundvidenskabelige arbejde og det internationale samarbejde endnu stærkere og mere synligt end tidligere.

Det er afgørende, at udforskningen af Grønland i dag sker på et nyt grundlag: med respekt for Grønlands befolkning, deres rettigheder og deres viden. En etisk og retfærdig tilgang forudsætter ligeværdigt samarbejde med grønlandske institutioner, lokal forankring og åbenhed om formål og gevinster. Grønland skal ikke længere være genstand for andres udforskning – men medskaber af sin egen videnskabelige fremtid. ■

Videre læsning:
Anne Haslund Hansen, Michael Harbsmeier, Christian Sune Pedersen, Jesper Kurt-Nielsen, Peter Andreas Toft & Kristian Hvidtfelt Nielsen (red.): *Dansk Ekspeditionshistorie*, 3 bind (Gad, 2021).

Henry Nielsen & Kristian Hvidtfelt Nielsen: *Camp Century - Koldkrigsbyen under Grønlands Indlandsis*. Aarhus Universitetsforlag, 2017.

Bo Lidegaard, Jens Heinrich & Mira Maria Jo Kleist: *Grønland - En rejse fra de tidligste tider til et moderne samfund*. Lindhardt og Ringhof, 2025.